

**Dinshunoslikning fan sifatida shakllanishi,
predmeti, funksiyalari, kategoriyalari.**

Umida Turakulova

Reja:

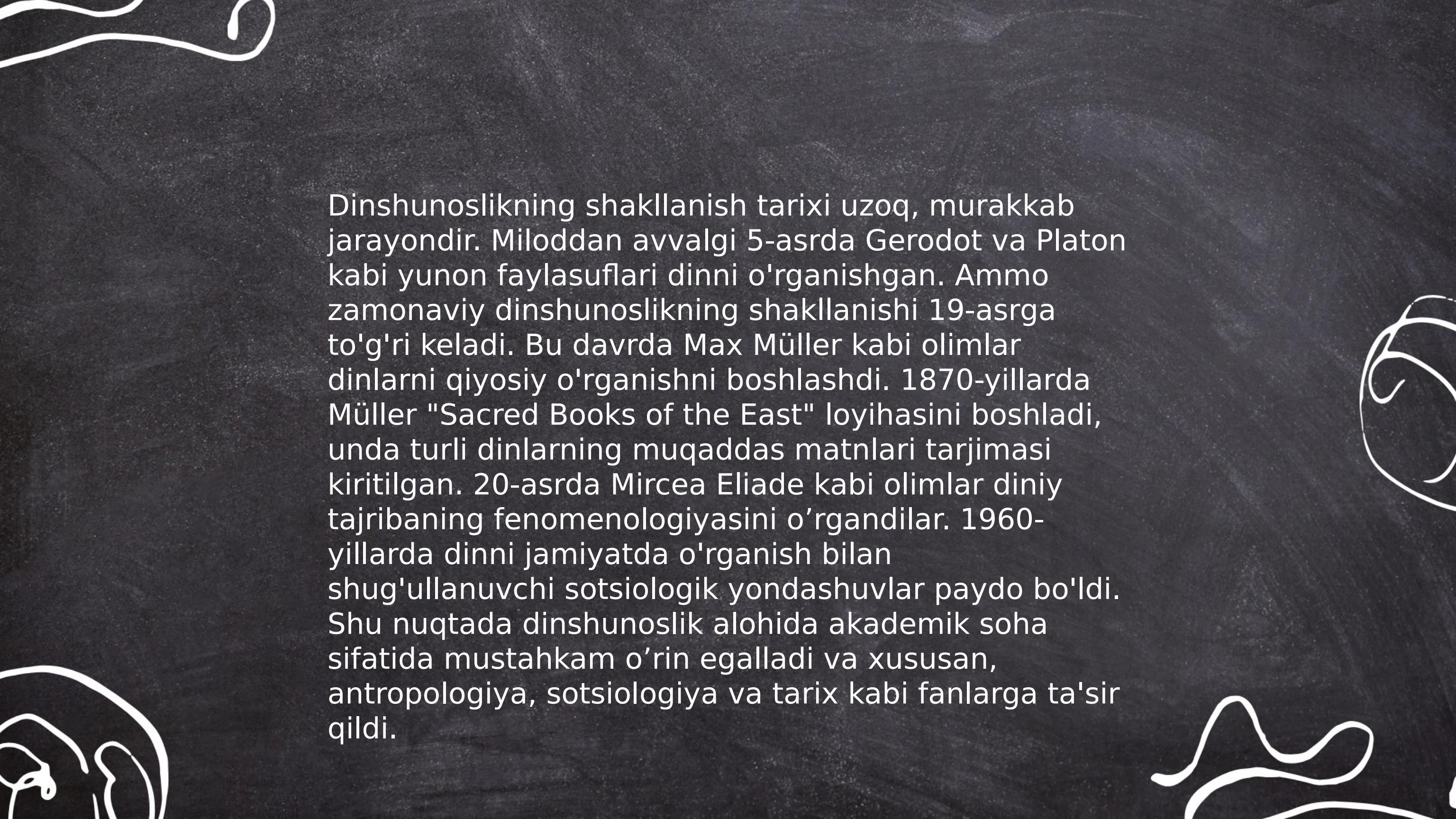
- 1. Dinshunoslik tushunchasi*
- 2. Dinshunoslikning shakllanish tarixi*
- 3. Dinni o'rganish metodlari*

1. Dinshunoslik tushunchasi

Dinshunoslik tushunchasi dinni o'rganish, tadqiq etish va tahlil qilish bilan shug'ullanadigan fan sohasi hisoblanadi. Bu soha dinlarning kelib chiqishi, rivojlanishi, va ta'sirini o'rganadi. Dinshunoslik turli metodlardan foydalanib, tarixiy, sotsiologik, falsafiy va antropologik nuqtai nazardan tahlil qiladi. U nafaqat muayyan dinlarni, balki umumiy diniy jarayonlar va fenomenlarni ham o'rganishga qaratiladi. Dinshunoslik orqali dinning inson jamiyatidagi roli, diniy e'tiqodlar va marosimlarning ijtimoiy va madaniy hayotga ta'siri tadqiq qilinadi. Ushbu soha dunyodagi turli dinlar, masalan, islom, xristianlik, buddizm va hinduilik kabi dinga oid bilimlarni tizimli tarzda o'rganishga yordam beradi.

Dinshunoslikning fan sifatida shakllanishi,
predmeti, funksiyalari, kategoriyalari

Dinshunoslikning shakllanish tarixi uzoq, murakkab jarayondir. Miloddan avvalgi 5-asrda Gerodot va Platon kabi yunon faylasuflari dinni o'rganishgan. Ammo zamonaviy dinshunoslikning shakllanishi 19-asrga to'g'ri keladi. Bu davrda Max Müller kabi olimlar dinlarni qiyosiy o'rganishni boshlashdi. 1870-yillarda Müller "Sacred Books of the East" loyihasini boshladi, unda turli dinlarning muqaddas matnlari tarjimasi kiritilgan. 20-asrda Mircea Eliade kabi olimlar diniy tajribaning fenomenologiyasini o'rgandilar. 1960-yillarda dinni jamiyatda o'rganish bilan shug'ullanuvchi sotsiologik yondashuvlar paydo bo'ldi. Shu nuqtada dinshunoslik alohida akademik soha sifatida mustahkam o'rin egalladi va xususan, antropologiya, sotsiologiya va tarix kabi fanlarga ta'sir qildi.

Dinshunoslik — bu insoniyat tarixida mavjud bo'lgan va hozir ham mavjud bo'lgan dinlarni ilmiy asosda, xolisona o'rganadigan fan sohasidir. U **xolis, tanqidiy va tahliliy yondashuv** asosida shakllanadi.

Tarixiy taraqqiyot bosqichlari:

Qadimgi falsafada:

Yunon faylasuflari (Sokrat, Platon, Aristotel) dinning axloqiy va ijtimoiy tomonlarini tahlil qilgan.

O'rta asrlarda:

G'arbda teologiya (xristian ilohiyoti) hukmron edi, ammo uni falsafiy yondashuvlar to'ldirgan.

Yangi davrda:

XVII–XIX asrlarda dinshunoslik **ilmiy mustaqil fan** sifatida shakllana boshladi.

Ilmiy metodologiyalar, tarixiy-tanqidiy yondashuvlar, antropologiya, sotsiologiya, psixologiya bilan integratsiya qilindi.

Zamonaviy bosqichda:

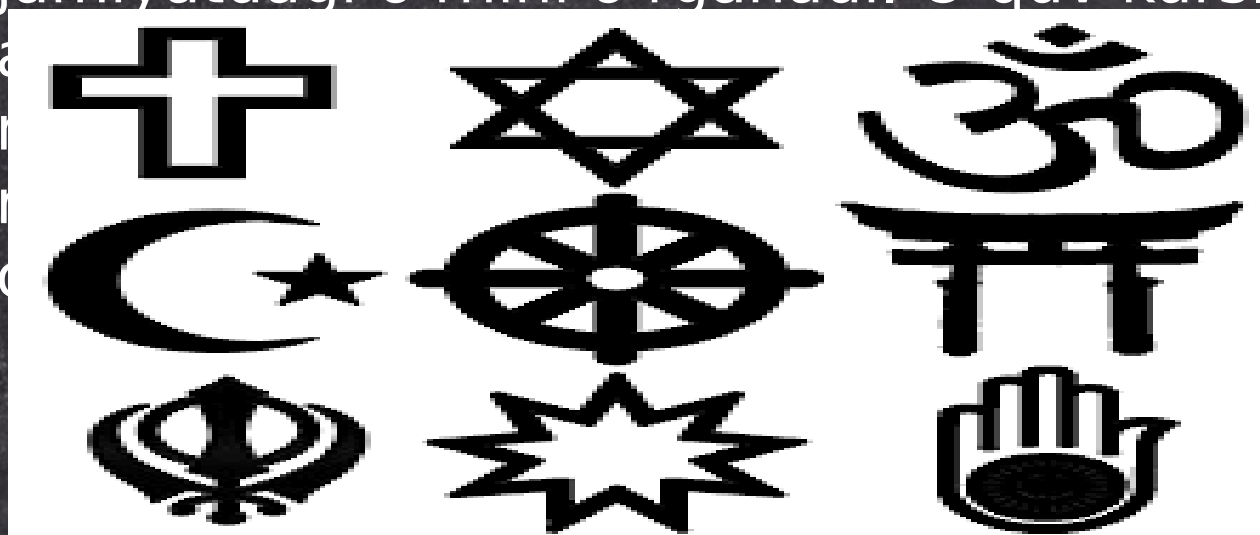
XXI asrda dinshunoslik dinlararo muloqot, radikalizmga qarshi kurash, globallashuv sharoitidagi din roli kabi mavzularni ham o'rganadi.

Dinshunoslikning fan sifatida shakllanishi
Dinshunoslik insoniyat tarixida diniy hodisalarni o'rganishga bag'irlangan ilmiy soha bo'lib, u qadim zamonlardan buyon rivojlanib kelgan. Ammo alohida fan sifatida shakllanishi Yevropa Uyg'onish davriga va keyinchalik

3. Dinni o'rganish metodlari ko'plab yondashuvlarni o'z ichiga oladi. An'anaviy yondashuv diniy matnlarni o'qish, ularning tahlili va sharhini o'z ichiga oladi. Tafsir usuli Qur'on oyatlarini batafsil tushunishni ta'minlaydi. Fiqh metodikasi diniy qonun-qoidalarini o'rganishga yo'naltirilgan. Tarixiy-kritik analiz diniy matnlar va voqealarni tarixiy kontekstda tushunish imkonini beradi. So'fiyona yondashuv esa ruhoniylar tajribalar orqali diniy bilimlarga erishishni ko'zlaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda sotsiologik va psixologik yondashuvlar keng qo'llanilib, dinning individ va jamiyatdagi o'rnini o'rganadi. O'quv kurslari va ilmiy-

lar)

un muhim
ing diniy
shadi.

4. Dinshunoslik predmeti

Dinshunoslik, dinlarni o'rganish, ularning tarixi, madaniyati va jamiyatdagi o'rni bilan shug'ullanadi. Bu fan 19-asrda tashkil topdi va hozirda butun dunyo bo'ylab universitetlarda o'qitiladi.

Dinshunoslik madaniyatlararo va tarixiy jihatlar bilan bog'liq bo'lgan turli xil dinlarning ma'lumotlarini sistematik ravishda tahlil qilishga qaratilgan.

Dunyoda asosiy e'tirof etilgan dinlar qatoriga xristianlik, islom, hinduizm, buddizm va yahudiylik kiradi. Aholisi eng ko'p bo'lgan musulmon mamlakatlar: Indoneziya (yakuniy ro'yxati 230 million musulmon), Pokiston (210 million), Hindiston (200 million) va Bangladeshlardir. Xristianlik dunyodagi eng tarqalgan din, taxminan 2,3 milliard odamga ega. Dinshunoslik shuningdek

Shakllanish bosqichlari:

1. Qadimiy davr:

- Diniy qarashlar mifologiya, falsafa va adabiyot shaklida o'rganilgan.

- Misol: Yunon faylasuflari (Platon, Aristotel) diniy tushunchalarni falsafiy tahlil qilgan.

2. O'rta asrlar:

- Dinshunoslik ko'proq teologiya (dinning ilohiy jihatlarini) sifatida rivojlangan.

- O'sha davrda din cherkov nazorati

Dinshunoslikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Diniy manbalarni tadqiq qilish va ulardagi tarixiy, falsafiy hamda ijtimoiy ma'nolarni ochib berish.
 2. Turli dinlarning kelib chiqishi va rivojlanish jarayonlarini o'rganish.
 3. Diniy marosimlar, an'analar va rituallarni tahlil qilish.
 4. Dinlarning insoniyat tarixidagi roli va ta'sirini o'rganish.
 5. Diniy qarashlarning zamonaviy jamiyatlarga ta'sirini tadqiq etish.
 6. Dinlararo dialogni rivojlantirish va turli diniy oqimlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash.
- Bu vazifalar dinshunoslikni jamiyatdagi muhim fanlardan biriga aylantiradi, chunki u madaniyatlar va jamiyatlar o'rtasida o'zaro tushunishni yangillashtiradi.

Din va Qonun o'zaro munosabatlarini yaxshi bilish demokratik jamiyat poydevorini mustahkamlaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni turli diniy jamoa a'zolarining huquqlari, majburiyatlari haqida to'la ma'lumot beradi.

O'quvchilarda qonunga hurmat hissini, o'zininggina emas, boshqalarning ham diniy his-tuyg'ularini hurmat qilish, tushunishga harakat qilish, o'z shaxsiy fikrlarini boshqa kishilarga tazyiq bilan o'tkazish g'ayriqonuniy xatti-harakat ekanligi, jamoat joylarida diniy masalalarda zo'ravonlik, tajovuzkorlikka yo'l qo'ymaslik dunyog'arashini shakllantiradi.

Dinshunoslik fanining predmeti

Dinshunoslik fanining asosiy predmeti — bu dinning kelib chiqishi, mohiyati, tarkibi, jamiyatdagi oʻrni va ijtimoiy-falsafiy ahamiyatini oʻrganishdir.

Dinshunoslik nimani oʻrganadi?

Dinlarning tarixiy rivoji va shakllari

Dinni ijtimoiy hayotdagi roli

Din va fan, din va siyosat, din va madaniyat munosabatlari

Dinni inson psixologiyasi va tafakkuri bilan bogʻlash

Dinning zamonaviy muammolari (radikalizm, ekstremizm, dinlararo munosabatlar)

Dinshunoslikning funksiyalari

Bilish funksiyasi:

Din haqidagi ilmiy bilimlarni shakllantiradi.

Tarixiy-falsafiy funksiyasi:

Din va insoniyat madaniyati o'rtasidagi aloqani ochib beradi.

Aks ettirish funksiyasi:

Dinning ijtimoiy ongda qanday namoyon bo'lishini tahlil qiladi.

Analitik-kritik funksiyasi:

Turli diniy e'tiqodlarni tahlil qiladi, radikal va xurofotli qarashlardan farqlaydi.

Tarbiya funksiyasi:

Bag'rikenglik, tolerantlik va insonparvarlik g'oyalarini targ'ib qiladi.

Amaliy funksiyasi:

Diniy munosabatlar, nizolar, ijtimoiy muammolarni yechishda uslubiy asos beradi.

Dinshunoslikning asosiy kategoriyalari

Kategoriya — bu fan tilidagi **tushuncha vositalari** bo'lib, u orqali fan o'z obyektini anglaydi va tahlil qiladi.

Asosiy kategoriyalar:

Kategoriya	Izohi
Din	Ilohiy kuchga e'tiqod asosidagi ijtimoiy ong shakli
E'tiqod	Insonning ichki ishonchi, ruhiy dunyosidagi diniy hissiyotlar
Iloh	Oliy kuch, ilohiy mavjudot (monoteizmda yagona, politeizmda ko'p)
Marosim (ritual)	Diniy amallar, urf-odatlar
Ma'buda (ibodat joyi)	Masjid, cherkov, sinagoga va boshqa diniy inshootlar
Vahi	Ilohiy ilhom, payg'ambarlarga berilgan ilohiy xabar
Muqaddas matnlar	Qur'on, Injil, Tavrot va boshqa diniy yozuvlar
Sadoqat	Din yo'lida fidoyilik, o'zini bag'ishlash
Fan va din munosabati	Ilmiy tafakkur bilan diniy e'tiqod o'rtasidagi bog'liqlik

Dinshunoslikning asosiy yo'nalishlari

Dinshunoslik fanida bir nechta asosiy ilmiy yondashuvlar mavjud bo'lib, ular dinga turlicha nazar bilan qaraydi:

1.1. Falsafiy dinshunoslik:

Din mohiyati, maqsadi, inson va Xudoning o'zaro munosabati haqida savollar beradi.

Misol: "Din aqlga asoslanadimi yoki ilhomga?", "Din axloqiylikni qanchalik belgilaydi?"

1.2. Tarixiy dinshunoslik:

Turli dinlarning kelib chiqishi, rivojlanishi, tarqalishi va tarixiy jarayonlardagi roli o'rganiladi.

Misol: Buddizmning Osiyodagi tarqalishi, Islomning Markaziy Osiyoga kirib kelishi.

1.3. Ijtimoiy (sotsiologik) dinshunoslik:

Din jamiyatdagi sotsial munosabatlarga qanday ta'sir qiladi? Diniy institutlar ijtimoiy nazorat vositasi sifatida qanday ishlaydi?

1.4. Psixologik yondashuv:

Dinning inson psixologiyasiga, ruhiy holatiga ta'siri. Din insonning ma'naviy ehtiyojlarini qanday qondiradi?

Dinshunoslikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Diniy manbalarni tadqiq qilish va ulardagi tarixiy, falsafiy hamda ijtimoiy ma'nolarni ochib berish.
2. Turli dinlarning kelib chiqishi va rivojlanish jarayonlarini o'rganish.
3. Diniy marosimlar, an'analar va rituellarni tahlil qilish.
4. Dinlarning insoniyat tarixidagi roli va ta'sirini o'rganish.
5. Diniy qarashlarning zamonaviy jamiyatlarga ta'sirini tadqiq etish.
6. Dinlararo dialogni rivojlantirish va turli diniy oqimlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash.

Bu vazifalar dinshunoslikni jamiyatdagi muhim turlardan biriga aylantiradi, chunki u madaniyatlar va jamiyatlar o'rtasida o'zaro tushunishni yengillashtiradi.

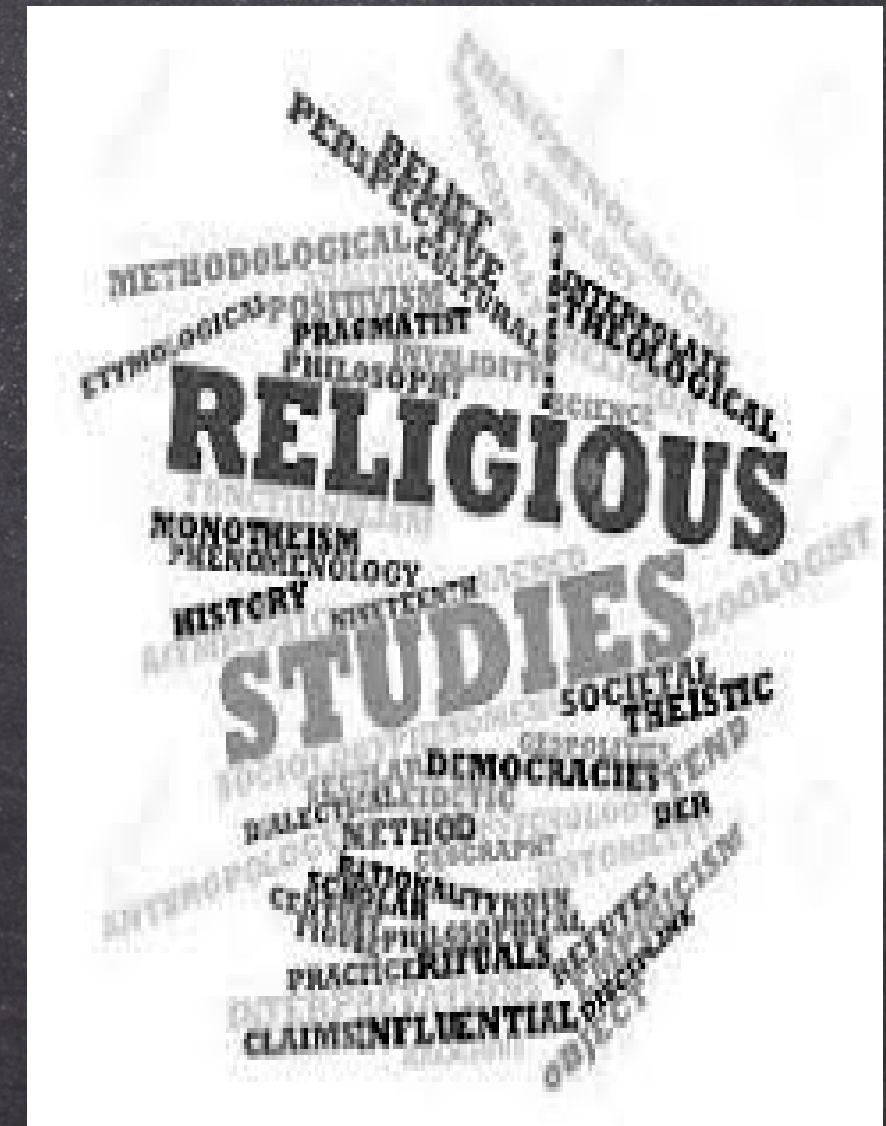
Radikalizm va ekstremizm:

Sekulyarizm va dinning jamiyatdan chekinishi:

Dinlararo ziddiyatlar va bag'rikenglik muammosi:

Yoshlar orasida diniy savodsizlik:

Dinshunoslik yoshlarni haqiqiy, ilmiy, manbaviy asosda o'rgatadi.

E'tiboringiz uchun rahmat!